

Dejiny reformovanej cirkvi v Užskej stolici v 17. storočí*

Vavrínek Žeňuch

V období 17. storočia nastal v Uhorsku búrlivý politický a celospoločenský vývoj. Krajinu zasiahli stavovské povstania a sprisahanie, ktoré poznačili v Užskej stolici vývoj reformovaných zborov. Od roku 1593 prebiehala v krajine pätnásťročná vojna, ku ktorej sa pridalo v roku 1604 aj povstanie Štefana Bocskai. Počas pätnásťročnej vojny obsadili cisárske vojská hrady v Užskej stolici. V lokalitách, kde pôsobili vojská, prebiehala rekatolizácia, vracali sa katolícki kňazi a reformovaní kazatelia boli podrobení represáliám štátnej moci. Už pri obsadení hradu Užhorod v roku 1602 bol užhorodský kazateľ Ján Tolnay Balog vypočúvaný pre svoju činnosť v meste.¹ Počas Bocskaiovho povstania boli pomery v stolici obnovené a protestanti získali v roku 1606 náboženskú slobodu. Výsada slobodne vyznávať svoju vieru bola určená len šľachte.² Poddaní nadobudli toto právo rozhodnutím snemu v roku 1608.³ Tieto zákonné vyhlášky však nijako negarantovali ich dodržiavanie aj na území stolice. Na začiatku 17. storočia bola stolica konfesiónálne rozdelená medzi reformovaných a pravoslávnych.

Zemepáni Užskej stolice vyznávali kalvinizmus, najväčšími vlastníkami pozemkov boli rody Dobo, Komoroc, Boza a Druget.⁴ Drugetovci sa pritom už dlhšiu dobu medzi sebou o majetky sporili.⁵ Grófka Eufro-

---

* Štúdia je súčasťou riešenia projektu VEGA 1/0736/18 Premeny hospodárskeho, spoločenského, konfesiónálneho a kultúrneho vývinu zemepanských miest a mestečiek na území východného Slovenska v 17.–19. storočí.

1 Karoly HARASZ, *Az ungi református egyházmegye*, Nagykapos: Heiman Vilmos nyomássa, 1931, s. 394–395.

2 Štátny archív Zakarpatskej oblasti (ďalej ŠAZO), fond 4 Надзупан Ужанської жупи, м. Ужгород (ďalej 4)/2, inv. č. 318, pag. 1–2.

3 Annamária KÓNYOVÁ – Peter KÓNYA, *Kalvínska reformácia a reformovaná cirkev na východnom Slovensku v 16.–18. storočí*, Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2010, s. 56.

4 ŠAZO, 4/2, inv. č. 186, pag. 1–7.

5 Štátny archív v Prešove, pobočka Nižná Šebastová (ďalej ŠAPO), fond Druget Humenné (ďalej DH), inv. č. 503/1, fasc 4, no 11; ŠAPO, DH, inv. č. 503/1, fasc 4, no 12; ŠAPO, DH, inv. č. 503/1, fasc 4, no 13; ŠAPO, DH, inv. č. 503/1, fasc 5, no 1.

zína Dóciová, matka Juraja III. Drugeta, sa sporila v mene syna o majetky s Petrom Sokolim (Szokolyi) a Šimonom Bánocim. Ti tvrdili, že Juraj III. Druget je len poddanský syn z hradného panstva, nakoľko skutočný Juraj mal ako malé dieťa spadnúť z rúk slúžky a zomrieť. Údajne sa grófka Eufrozína Dóciová z toho pomiatla, šla do dediny pod hradom, našla chlapca vo veku jej zosnulého syna a prisvojila si ho. Neskôr ho údajne vydávala za svojho syna Juraja. Toto svedectvo malo pochádzať od slúžky, ktorá utiekla od Eufrozíny ku grófke Törökovej, matke Valentína Drugeta.⁶ Následne Valentín v roku 1601 zaútočil na mesto Užhorod a nad Jurajom III. bol vydaný rozsudok smrti za nezákonne prisvojenie si šľachtického titulu.⁷ Valentín sa stal výhradným vlastníkom všetkých drugetovských majetkov a Juraj III. s celou rodinou utiekol do Poľska.⁸ V roku 1602 sa Juraj III. snažil o obhajobu pred kráľom, avšak svoj majetok nezískal späť, keďže sa veľkej časti majetku musel vzdať v prospech kráľa a príbuzných.⁹ V rodine neustále panovalo napätie. Gróf Juraj III. Druget bol jedným z prvých zemepánov, ktorý konvertoval na katolicizmus. Urobil tak v roku 1608 pod vedením jezuitu Petra Pázmánya.¹⁰

Hlavným mecenášom reformovaných bol Valentín Druget, ktorý vlastnil najviac dedín a zastával post župana. Jeho viera bola skutočne živá, počas Bocskaiovho povstania bojoval na jeho strane. Keď tiahol do vojny, jasne sa hlásil k svojmu náboženskému presvedčeniu. Pri bitke v okolí Bodrogkeresztúra si 14. júla 1605 poznačil do denníka:

Odkázal som svojim vojakom, ktorí veria môjmu milosrdnému Pánovi, aby šli pod jeho vlajkou a bojovali jeho zbraňami. V ten deň som rozkázal, aby 17 (Bocskaiových – poznámka V. Ž.) kniežacích oddielov pritiahlo k mestu Serenč. Neskôr sa k nám pripojili ešte štyri oddiely, postavil som ich do pozoru a zvolal trikrát Ježiš, tak sme s 21 oddielmi a radosťou v srdciach vykročili v mene Ježišovom vpred.¹¹

Počas jeho správy stolice, vznikli reformované matkocirkevné zbory v Koncove (1605), Ňaráde (1605), Beši (1609) a v Záhore (1609).¹²

⁶ ŠAPO, DH, inv. č. 503/1, fasc. 5, no 1.

⁷ ŠAPO, DH, inv. č. 503/1, fasc. 5, no 2; ŠAPO, DH, inv. č. 503/1, fasc. 5, no 5.

⁸ ŠAPO, DH, inv. č. 503/1, fasc. 5, no 3.

⁹ ŠAPO, DH, inv. č. 503/1, fasc. 5, no 9.

¹⁰ HARASZY, *Az ungi református*, s. 34, 44.

¹¹ Antonius SZIRMAI, *Notitia historica comitatus Zempléniensis*, Budae: Universitatis Pestanae, 1804, s. 115–116.

¹² Jenő ZOVÁNYI, „Protestáns lelkészek nyugtatványai régi tizedjegyzékek mellett,“ in *Magyar protestáns egyháztörténeti adattár*, ed. Ferenc Zsinka, Budapest: Kiadja a magyar

Po jeho smrti Valentína Drugeta v roku 1609 a smrti jeho syna Štefana VI. v roku 1610 zdedil všetky Drugetovské majetky Juraj III. Druget. Juraja dokonca podozrievali z otrávenia svojich príbuzných. V tejto veci prebehlo aj vyšetrovanie na stoličnej úrovni. Vina Juraja III. nebola nikdy dokázaná.¹³ Rekatolizačnú činnosť v Užskej stolici vykonávali jezuiti, ktorí prichádzali na panstvo do miest Užhorod či Seredné.¹⁴ V roku 1613 pozastavil Juraj III. financovanie užhorodského matkocirkevného zboru a školy. Zbor bol odkázaný na pomoc okolitých zemepánov.¹⁵ Záujmy reformovanej cirkvi naďalej obraňovali reformovaní zemepáni akými boli Horvát z Minaja či rody Pongráczovci a Pribékovci zo Sobraniec, Dobovci z Ruskej a Seredného a iní.

Keď vypuklo stavovské povstanie Gabriela Bethlena, bol vizitovaný celý seniorát. Vizitátorom bol senior Peter Zombory, správca z Palade, a consenior Lukáš Egeresi z Veľkých Kapušian.¹⁶ Seniorát sa vtedy rozliehal aj na území iných stolíc. Vizitátori navštívili v Užskej stolici tieto zbory: Maťovce (f. Vojkovce), Tarnovec (f. Darma, Botfalva, Lekárovce, Trask a Konkovo), Ŏr (f. Bozoš), Koritňany (f. Homok, Dlhé Pole), Časlov (f. Malé Hejovce, Veľké Hejovce, Ketergeň, Baranince), Cholmec, Seredné, Batfa (Šišlovec, Palov), Malé Slemence (f. Veľké Slemence, Ptrukša), Beša (f. Ižkovce), Čičarovce (f. Vojany), Kapušany (f. Mokča, Vysoká nad Uhom, Budince, Veškovce, Čepel'), Mokča (f. Liesková, Krišov), Stretava (f. Stretavka, Palín, Krášok), Užhorod (f. Domanince, Onokovce, Nevické, Jarok, Petrovce, Husák, Minaj), Solomonovo (f. Zahony, Čop), Ruská (f. Radič), Ňarád (f. Močár, Kľačany), Pavlovce nad Uhom (f. Bajany, Ťahyňa), Sobrance (f. Veľké Revišia, Ruskovce, Jasenov, Tibava), Hnojné (f. Blatné Revišia, Jovsa, Lúčky, Fekišovce, Zavadka, Malý Hažín), Michalovce (f. Čečehov, Vrbovec, Zalužice, Olov, Veľký Hažín, Straňany), Vinné (f. Trnava nad Laborcom, Kaluža, Kusín, Klokočov), Palad'

---

protestans irofalmi társaság, 1929, s. 114, 116, 118–19; Gusztáv FODOR, *Református múltunk kezesség* I., Tiszaszentimre: Narancsik Imre Kutatói Műhely, 2016, s. 69.

¹³ SZIRMAY, *Notitia historica*, s. 136; ŠAZO, 4/2, inv. č. 211, pag. 1.

¹⁴ Pannonhalmi Főapátsági Levéltár, fond 118. E. 8/1 Annuae Provinciae Austriae Societis Jesu 1613–1669, pag 20–23; ŠAPO, DH, inv. č. 652/4; Paul SHORE, „Život a zánik jezuitské misie: Collegium v Užhorodu Zakarpatská Ukrajina (1650–1773),“ in *Ignaciánská spiritualita a fenomén kultury*, ed. Michal Altrichter, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 55.

¹⁵ HARASZY, *Az ungi református*, s. 394.

¹⁶ Tamže, s. 102; ZOVÁNYI, „Protestáns lelkészek,“ s. 116.

(f. Galoč).¹⁷ Nové farnosti vznikli v Solomonove a Čope (1611), Veľkých Hejovciach (1618) a Mokči (1621).¹⁸

Pri niektorých zboroch bol zachytený aj jazyk služieb Božích. Slovensky sa slúžilo v Hnojnom, v michalovských dcérocirkevných zboroch a Vinnom. Jazyk ostatných zborov nie je známy.¹⁹ Vizitačný protokol ďalej informuje o zriaďovaní materiálneho zabezpečenia pre kazateľov. Totiž v zemepanských chrámoch mohol rozhodnúť o obrade zemepán, majetkové reálie katolíckej cirkvi z obdobia pred reformáciou patrili katolíckej cirkvi a tá si nárokovala na ich vlastníctvo. Stav, ktorý bol v roku 1618, poukazuje na rekatolizáciu po konverzii Juraja III. Drugeta. Kazatelia vysluhovali veriacim obvyklé úkony, ako krst, pohreb či sobáš, za ktoré veriaci platili. Kantori boli za svoje služby odmenení aj vínom. Ako materiálne zabezpečenie pre kazateľov boli darované aj výnosy z mlynu (Užhorod) či viníc.²⁰

Senior mal v roku 1618 naďalej fakulty superintendenta ako jeden z členov Generálnej synody. Reformovaní veriaci tvorili väčšinu medzi protestantskými veriacimi v stoliciach, ktoré tvorili územia seniorátov v Predtisi. V Zemplínskej stolici boli evanjelické a. v. cirkevné zbory, ktoré spravoval reformovaný senior. Takéto spojenie nemalo vieroučný, ale administratívny charakter.²¹ Po uzavretí Mikulovského mieru bola znova obnovená náboženská sloboda. Počas povstania zomiera Juraj III. Druget, jeho majetky neboli odovzdané synovi Jánovi X. až do roku 1629.²² Reformovaná cirkevná správa v Užskej stolici bola následne ochromená. Ján X. Druget odobral príjmy a kostol v Užhorode. Jeho postoj voči kalvínom bol až taký radikálny, že chrám v Užhorode nielen odobral, ale dokonca ho nechal zbúrať. Na jeho mieste bol postavený nový už katolícky chrám.²³ Rekatolizácia pokračovala obnovením misií, ktoré viedli jezuiti z Užhorodu. Dokonca, 19. októbra 1636 vydal generálny predstavený Spoločnosti Ježišovej – Mutio Vitelleschi²⁴ dekrét o utvo-

¹⁷ Tiszáninneni Református Egyházi Levéltár Sárospatak (ďalej TRELS), fond Református Egyházlátogatások (ďalej RE), Vizitácia stolice Ung 17. storočie.

¹⁸ ZOVÁNYI, „Protestáns lelkészek,“ s. 114–119.

¹⁹ TRELS, RE, Vizitácia stolice UNG 17. storočie.

²⁰ TRELS, RE, Vizitácia stolice UNG 17. storočie.

²¹ KÓNYOVÁ – KÓNYA, *Kalvínska reformácia*, s. 88–89.

²² ŠAPO, DH, inv. č. 273/E3; ŠAPO, DH, inv. č. 650/5; ŠAZO, 4/2, inv. č. 393, pag. 4.

²³ ŠAZO, 4/2, inv. č. 466, pag. 1; ŠAPO, DH, inv. č. 652/6.

²⁴ Mutio Vitelleschi (1563–1645) bol generálny predstavený Spoločnosti Ježišovej v období 1615–1645. S jeho pôsobení sa spája silný rozmach tovaríšstva a rozšírenie misií

rení kolégia v Užhorode.²⁵ Užhorodskí jezuiti dostali početné majetky na území Zemplínskej a Užskej stolice.²⁶ Reformované cirkevné štruktúry boli pod tlakom rekatolizácie, písomné zmienky o chrámoch a kazateľoch absentujú až do 40. rokov 17. storočia. Niektorí autori dokonca predpokladali, že reformované cirkevné zbory po smrti G. Bethlena zanikli.²⁷ Skôr je pravdepodobné, že činnosť zborov bola perzekvovaná a kazatelia pôsobili v utajení. Tento stav mal silný vplyv na konsolidáciu cirkevno-územnej správy reformovaných zborov na území Užskej stolice.

Následkom náboženského útlatku a neslobody, vypuklo v roku 1644 povstanie Juraja I. Rákócziho. Povstanie prebiehalo počas tridsaťročnej vojny, čo spôsobovalo Habsburgovcom výrazné ťažkosti. Povstanie malo jasný konfesijný charakter, keďže aj závery rokovania o mieri mali potvrdzovať náboženskú slobodu.²⁸ Počas povstania písali Jurajovi I. Rákóczi listy viacerí kazatelia z Použia. Rákóczi zaslal 4. mája 1644 list adresovaný stoličným snemom územia Užského seniorátu, ktorým ich informoval o konfiškácii chrámov a obnovení cirkevných zborov. List mal viacero bodov. Prvý sa venoval vráteniu chrámov v celom senioráte a zabezpečoval beztrestné pôsobenie predikátorov. Druhý bod sa venoval žiadosti Jána Görgeiho – kazateľa mesta Užhorod, tento bod určuje, že matkocirkevný zbor v Užhorode má byť nielen obnovený, ale majú sa mu vyplácať aj dávky, ktoré mu boli v minulosti odopreté. Rovnako mali byť obnovené aj dcérocirkevné zbory v Domaninciach, Onokovciach a Nevickom, ktoré mal spravovať slovenský kaplán. Tretí bod sa

---

v Ázii zvlášť vo Vietname (Tonkin) a Číne (Tibet). Patril medzi zástancov probabilizmu spoliehajúceho sa na Božiu milosť a jeho pomoc hoci sa situácia vyvíjala opačne. Svojimi stanoviskami napomáhal šíriť kult Božského srdca Ježišovho. V priebehu tridsaťročnej vojny, keď kardinál Richelieu aktívne zasahoval do francúzskej politiky, zakázal francúzskym jezuitom komunikovať s ním o tejto téme, nakoľko nedokázal zasiahnuť voči nemu.

²⁵ ŠAZO, 151 Правління Мукачівської греко-католицької єпархії, м. Ужгород/25 inv. č. 50, pag. 1.

²⁶ Vlastníctvo jezuitov v Použí je známe až z 18. storočia, kedy vlastnili Ruskovce, Hnojné, Jovsu, Bunkovce, Kusín, Závadku, Vyšné Remety a Úbrež. Vlastnenie týchto dedín môžeme predpokladať aj v 17. storočí. Iný majetok, ktorý mali v správe Jezuiti bol naďalej vo vlastníctve zemepánov, preto po vymretí Drugetovcov ho priamo nezdedili. Magyar Nemzeti Levéltár (ďalej MNL), fond Urbarium 1767, UNG = Ruskóc, Hanajna, Jósza, Bunkóc, Kuszin, Zavatka, Felsőremete, Ubrezs.

²⁷ Branislav VARSÍK, „Vznik a vývin slovenských kalvínov na východnom Slovensku,“ *Historický časopis* 39 (1991): 133–136.

²⁸ Peter KÓNYA et al., *Dejiny Uhorska*, Bratislava: Citadella, 2014, s. 274–276.

venoval matkocirkevnému zboru v Horjanoch a dcérocirkevnému zboru v Dravcoch, ktoré spravoval kazateľ z Minaja. Zbory mali získať svojho kazateľa, ktorý mal sídliť v Horjanoch. Štvrtý bod sa venoval situácii v Serednom a piaty bod zboru v Zsurku²⁹, šiesty bod zborom v Paládi, Sennom, Budinciach, siedmy zboru v Ruskej, kde už desať rokov nebol obsadený post kazateľa. Zbor v Ruskej bol čiastočne spravovaný kazateľmi Jurajom Bálintom a Ladislavom Kubinim, ktorí, ako to vyplýva z ôsmeho bodu, tajne navštevoval aj zbory v Pinkovciach a Záhore. Deviaty bod konštatoval stav v kapušianskom zbore, kde už rok nepôsobil kazateľ, nakoľko sem zasiahla rekatolizačná činnosť prepošta z Lelesu a grófa z Humenného. Desiaty bod hovoril o obnovení správy v zbore Čičarovce. Jedenásty a dvanásty bod z Rákócziho listu sa venuje zborom Zemplínskej stolice – Budkovciam, kde sa mala obnoviť činnosť rovnako po desiatich rokoch a Humennému, kde mal byť vrátený chrám a obnovený zbor. Zbor v Humennom mal spravovať slovenský kazateľ. Trinásty bod hovoril o zbore v Dlhom Poli v Užskej stolici, kde mal pôsobiť slovenský kazateľ. Štrnásty bod hovorí o kazateľovi Štefanovi Dukovi z Kučina na Zemplíne, ktorý bol zbitý, aby sa mu nebránilo v pôsobení v zbore. Rovnako sa bod venoval aj utečencom z Pavloviec nad Uhom a Tašule, kde bol obdobný prípad, ktorý nahlásil zemepán František Dobo z Ruskej.³⁰ Lineckým mierom, ktorý bol uzavretý v roku 1645, bola znovu obnovená sloboda vyznania. Prvý článok obnovoval slobodu z roku 1608 a druhým článkom bola samostatne ukotvená sloboda pre poddaných, kde bolo zakázané zasahovať do slobody vyznania. Rovnako ním bolo zakázané nútiť poddaných k náboženským úkonom alebo zasahovať do nimi vykonávaných praktík.³¹

Počas povstania bol post kazateľa obsadený v týchto zboroch: Batfa, Beša, Časlov, Čičarovce, Jenkovce, Koritňany, Kristy, Kapušany, Stretava, Ö, Palád, Pavlovce nad Uhom, Slemence, Sjurte, Solomonov, Senné, Tarnovec, Užhorod, Vinné, Záhor. Nové zbory sa spomínajú v Bežovciach, Pinkovciach, Mašovciach a Zalužiciach.³² Výsledkom povstania bol aj vznik reformovaného gymnázia v Užhorode, kde sa prvým rektorom stal Ján Rakyčan, ktorý bol aj kantorom.³³ Voči finančným dávkam

²⁹ Sabolčská stolica.

³⁰ ŠAZO, 4/2, inv. č. 561, pag. 3–4; ŠAZO, 4/17, inv. č. 34, pag. 3.

³¹ ŠAZO, 4/2, inv. č. 595, pag. 1–2.

³² ZOVÁNYI, „Protestáns lelkészek,“ s. 114–119.

³³ FODOR, *Református múltunk*, s. 145.

v prospech zborov Užskej stolice, ako aj existencii reformovaného gymnázia sa ohradil jágerský biskup Juraj Jakušič.³⁴ Dokonca sa spor dostal až pred župana Gabriela Pongrácza, ten nakoľko bol kalvín, rozhodol o prisúdení desiatkov reformovaným zborom.³⁵ Jedným z dôvodov prečo tak župan konal, mohol byť stav chrámov. Vizitačné protokoly opisujú, že chrámy je možné rozdeliť do viacerých kategórií: zničené, poškodené, opustené či nepoškodené. Rovnako mali byť poškodené aj chrámy iných konfesií (rímskokatolícke, pravoslávne), nakoľko to bol výsledok medzikonfesionálneho boja, keď vojaci jednej i druhej strany podľa svojho náboženského presvedčenia rabujú a ničia chrámy svojich odporcov.³⁶ Spor o desiatok sa vyriešil až v roku 1656, keď bola uzavretá dohoda s Jágerskou kapitulou. Totiž, stoliční predstavení boli zväčša reformovaní, a tak presadili, že za každých tisíc reformovaných veriacich je možné vybrať 55 florénov. Zároveň patronátne právo nad užhorodským zborom prešlo z Drugetovcov na Pavla Ubriša a Štefana Göcza.³⁷ Ako výsledok dohody bolo obsadené miesto užhorodského kazateľa Andrejom Siládim z Šarošpataku.³⁸

V 60. rokoch 17. storočia za vlády cisára Leopolda I. si šľachta začala uvedomovať nestabilitu, ktorá sprevádzala jeho vládu. V roku 1663 sa obnovila vojna s Osmanskou ríšou, z východu tiahli na Uhorsko Tatári. Užská stolica sa pripravovala na boje, situácia bola taká vážna, že cisár rozkázal vykonať šľachtickú insurekciu, keďže k vojenskému ťaženiu proti Habsburgovcom sa pridalo sedmohradské knieža Mihály Apafi.³⁹ Nakoniec v roku 1664 bol uzatvorený mier vo Vášvare, ktorý nebol pre Uhorsko nijako prínosný, lebo zachovával len stav z roku 1660.⁴⁰ Po vojne sa pri Františkovi Wesselényim začala utvárať skupina osôb, ktorá pomýšľala na zvrhnutie panovníka. Mnohé ostalo v štádiu úvah či dohôd. Počas prípravy sprisahania sa rátalo aj s podporou protestantov, preto viacerí katolícki zemepáni vykonali ústupky voči

³⁴ ŠAZO, 4/2, inv. č. 579, pag. 1–3.

³⁵ HARASZY, *Az ungi református*, s. 396.

³⁶ GREAME MURDOCK, *Calvinism on the Frontier 1600–1660. International Calvinism and the Reformed church in Hungary and Transylvania*, Oxford: Clarendon Press, 2000, s. 228.

³⁷ ŠAZO, 4/2, inv. č. 684, pag. 1–3.

³⁸ FODOR, *Református múltunk*, s. 144.

³⁹ ŠAZO, 4/2, inv. č. 761, pag. 1; ŠAZO, 4/2 inv. č. 763, pag. 1.

⁴⁰ ŠAZO, 4/2, inv. č. 791, pag. 1.

reformovaným zborom.⁴¹ V stoličnom sneme sa v roku 1667 rokovalo o výbere cirkevného desiatku. Rozhodlo sa na ústupkoch v prospech kalvínov.⁴² Povstanie nakoniec nevypuklo, dokonca boli sprisahanci odhalení v čase, keď bol hlavný iniciátor už mŕtvy. V roku 1669 obsadili cisárske vojská územie Užskej stolice, aby sa zabezpečila lojalita zemepánov. Cisár Leopold nariadil stoličnému snemu zásobovať vojská na území stolice.⁴³ Vojsko vykonávalo silnú rekatolizačnú činnosť, ktorú využili aj niektorí katolícki zemepáni, aby si s ich pomocou uplatnili svoje náboženské práva.⁴⁴ V dôsledku ich činnosti boli mnohí kazatelia prenasledovaní či väznení. Zbory prišli o chrámy, ako aj o svoje majetky. Z protestného listu vieme, že boli postihnuté tieto mestá a obce: Seredné, Batfa, Cholmec, Dravce, Minaj, Tarnovec, Časlov, Veľké Hejovce, Palád, Veľké a Malé Kapušany, Ruská, Čičarovce, Vojany, Beša, Pavlovce nad Uhom, Mokča, Vysoká nad Uhom, Bajany, Užhorod, Nemecké⁴⁵, Jenkovce, Kristy, Pinkovce, Záhor, Bežovce, Stretava, Senné, Palín, Krášok, Zalužice⁴⁶, Hažín, Lúčky, Vinné, Maťovce, Vojkovce, Tibava a Vojnatina.⁴⁷ V Užhorode zanikla reformovaná škola, ktorá mala veľký význam pre vzdelávanie reformovaných kazateľov.

Rekatolizačné snaženie, ako aj účasť šľachty na sprisahaní, vyvolali masový odliv zemepánov do Sedmohradska. Neskôr v roku 1672 vtiahli títo utečení šľachtici na čele kuruckých vojsk na územie Užskej stolice, resp. územie Potisia. Vojská rabovali krajinu, devastovali katolícke chrámy a vyhánali kňazov či presbyterov. Vojenské operácie na krátky čas obnovili reformovanú cirkev v Použí, resp. na území Potisia.⁴⁸ Reakciou cisára Leopolda a katolíckej cirkvi boli súdy s protestantmi z celého územia Uhorska zorganizované v roku 1674. Z Užskej stolice boli na súdoch odsúdení Ján Petri – kazateľ zo Senného, Štefan Némethi – kazateľ z Ňa-

⁴¹ Annamária KÓNYOVÁ, „Rekatolizačná činnosť Žofie Báthoryovej na Zemplíne,“ in *Rekatolizácia, protireformácia a katolícka reštaurácia v Uhorsku = Rekatolizáció, ellenreformáció és katolikus megújulás Magyarországon*, ed. Peter Kónya, Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 67–68.

⁴² ŠAZO, 4/2, inv. č. 881, pag. 1.

⁴³ ŠAZO, 4/2, inv. č. 919, pag. 1–4.

⁴⁴ ŠAZO, 4/2, inv. č. 940, pag. 1–2; Károly MÉSZÁROS, *Ungvár története, a legrégibb időktől maig*, Pesten: Ráth Mór könyvkereskedésében s bizottmányában, 1861, s. 58.

⁴⁵ Nie je špecifikované či Nižné alebo Vyšné.

⁴⁶ Nie je špecifikované či Veľké alebo Malé.

⁴⁷ Mihály ZSILINSZKY, *A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformációtól kezdve III 1647–1687*, Budapest: Hornyánszky Viktor könyvnyomdája, 1893, s. 504.

⁴⁸ ŠAZO, 4/2, inv. č. 969, pag. 1; ŠAZO, 4/2, inv. č. 970, pag. 1.

radu, Dávid Borbély – kazateľ z Čičaroviec, druhý neznámy kazateľ z Čičaroviec a Štefan Marosi.⁴⁹ Po vojenskom konflikte a krvavých súdoch sa situácia v Užskej stolici stabilizovala, cisárske vojská naďalej operovali na území stolice a obnovili sa katolícke cirkevné štruktúry. Reformovaná cirkev bola nútená po vojenských operáciách fungovať v ilegalite.

Po vypuknutí povstania Imricha Thökölyho v roku 1678 sa postupne obnovovali protestantské cirkevné štruktúry v Uhorsku. Často prezentovaným dôvodom vzniku povstania je aj volanie po náboženskej slobode. Kurucké vojská obsadili celú stolicu až v roku 1679, po dobytí pevnosti Užhorod.⁵⁰ Od roku 1680 vystupujú členovia stoličného snemu ako verní podporovatelia národno-oslobodzujúceho boja a poskytujú Thökölyho vojskám materiálnu a všestrannú pomoc.⁵¹ Reformovaná cirkev získala chrámy a budovy, ktoré boli v roku 1672 skonfiškované. V súvislosti s navrátením majetku internovali šľachtic Ján Mokcsay a iní u subprefekta Žigmunda Orosa.⁵²

V roku 1681 sa v Šoproni konal snem, na ktorom sa zúčastnili aj delegáti zo stoličnej samosprávy. Na sneme, o ktorý bol v stoličnej správe veľký záujem, sa zúčastnili aj delegáti užskej stoličnej samosprávy. Veľká časť členov bola reformovaná, svojho delegáta spolu s ostatnými vyslancami stolice poslali na snem aj Peréniovci.⁵³ Stolica poskytla pre svojich delegátov aj finančné krytie na cestu a stravu. Stoličný snem dal svojim delegátom dôkladné inštrukcie, aby tak zabezpečil hájenie svojich stanovísk. Celé dianie snemu bolo pod drobnohľadom stoličnej správy, naľko delegáti a stoličné štruktúry viedli spolu živú korešpondenciu.⁵⁴

Snem prijal 82 článkov, z toho článok 25 deklaroval náboženskú slobodu a povoľoval návrat kazateľov a učiteľov z exilu. Článok 26 povoľoval protestantom stavbu chrámov za presne určených podmienok. V rámci článku 26 určoval paragraf 19 zákaz odobratia protestantských chrámov, ktoré sú majetkom veriacich. Zvony a cintorín mali byť užívané spoločne s katolíkmi. Paragraf 20 potvrdzoval starší zákon z roku

⁴⁹ Károly RÁCZ, *A pozsonyi vértörvényszék áldozatai 1674*. II, Lugos: Nyomatott Traubfellber Károly Könyvnyomdájában, 1899, s. 22, 37, 123, 135, 155.

⁵⁰ ŠAZO, 4/2, inv. č. 1059, pag. 4,8.

⁵¹ ŠAZO, 4/2, inv. č. 1075, pag. 1–3.

⁵² ŠAZO, 4/2, inv. č. 1201, pag. 1.

⁵³ ŠAZO, 4/2, inv. č. 1079, pag. 1; ŠAZO, 4/2, inv. č. 1080, pag. 1; ŠAZO, 4/2, inv. č. 1082, pag. 1.

⁵⁴ ŠAZO, 4/2, inv. č. 1081, pag. 1; ŠAZO, 4/2, inv. č. 1083, pag. 1; ŠAZO, 4/2, inv. č. 1084, pag. 1–2; ŠAZO, 4/2, inv. č. 1085, pag. 1–2.

1647, ktorý zakazoval, aby katolícki kňazi vyžadovali poplatok od protestantských kazateľov. Paragraf 21 zaručoval slobodné náboženské praktiky pre magnátov, ktorí si vo svojich hradoch a domoch mohli stavať modlitebne a praktizovať tak svoju vieru. Paragraf 22 určoval, že ak dôjde k zabratiu chrámu akoukoľvek konfesiou, má byť tento čin potrestaný.⁵⁵ Na území Užskej stolice neboli vymedzené artikulórne miesta pre stavbu chrámov, nakoľko paragraf 12 konštatoval, že „v súčasnosti sú takmer všetky tamojšie chrámy v správnom vlastníctve, preto ostávajú v užívaní ich terajších majiteľov.“⁵⁶ Držba chrámov trvala do konca povstania, v ktorom boje trvali až do roku 1686. V závere povstania obsadili cisárske vojská všetky hrady a pevnosti, dokonca aj tie bezvýznamné a opustené.⁵⁷

Po povstaní boli chrámy ponechané v držbe majiteľov z pred roka 1681. Stoličný snem sa riadil Šopronskými článkami.⁵⁸ Do Užskej stolice sa vrátili aj jezuiti, ktorí obnovili svoju rekatolizačnú činnosť.⁵⁹ Rovnako sa do oblasti vrátili cisárske vojská, ktoré však po povstaní nezačali hneď vyvíjať tlak voči protestantom. Situácia sa vyhrčila v 90. rokoch 17. storočia. V tomto čase bola väčšina reformovaných magnátov, ktorí boli aktívni počas povstania, už mŕtva. Zároveň v roku 1692 vymiera rod Druget po mužskej línii a majetky rodu spočiatku pripadli cisárovi. Od roku 1695 boli majetky potvrdené v prospech Kristíny Drugetovej a jej manžela Mikuláša Berčénioho.⁶⁰ Práve v roku 1695 začala aj aktívna rekatolizačná činnosť. Katolíkom boli dané do správy školy, kostoly a majetky.⁶¹ Udiali sa aj rôzne zásahy do slobody reformovaných kazateľov. Napríklad v Užhorode boli minister Michal Vary a jeho rodina pri večeri vo svojom dome napadnutí vojskom. Bez možnosti sa brániť či vôbec vziať

⁵⁵ Peter KÓNYA, „Šopronské články, Resolutio Carolina a Tolerančný patent – tri zákonné normy pre existenciu protestantov v Uhorsku v 17. – 18. storočí,“ *Historia Ecclesiastica* 3, č. 1 (2012): 169–170.

⁵⁶ ZSILINSZKY, *A magyar országyűlés*, s. 513; KÓNYA, „Šopronské články,“ s. 169.

⁵⁷ ŠAZO, 4/2, inv. č. 919, pag. 1–2.

⁵⁸ Annamária KÓNYOVÁ, „Reformovaná cirkev v hornom Uhorsku v období kuruckých bojov,“ in *Doba kuruckých bojov Kuruc küzdelmek kora*, ed. Peter Kónya, Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2014, s. 425; MÉSZÁROS, *Ungvár története*, s. 58, 74.

⁵⁹ SHORE, *Život a zánik jezuitské*, s. 108.

⁶⁰ ŠAZO, 4/2, inv. č. 1196, pag. 1–2; ŠAZO, 4/2, inv. č. 1250, pag. 1–4; MNL, fond Libri Regi, A 57 23 kötet – 519.

⁶¹ MÉSZÁROS, *Ungvár története*, s. 58, 75.

si svoje veci, bol Michal Vary ako zločinec vykázaný z mesta. Voči tomu namietal na stoličnom sneme gróf Juraj Horváth, ktorý bol patrónom reformovaného zboru v Užhorode. Vo svojom proteste poukázal na slobodu vyznania, ktorá vyplývala zo záverov Šopronského snemu. Kazateľ sa mohol následne vrátiť do Užhorodu, ale útoky naďalej pokračovali.⁶²

Vývoj reformovanej cirkvi v stolici prešiel počas 17. storočia mnohými peripetiami. Zvlášť prípady, ktoré sa v stolici vyskytli, poukazujú na osobitosti konfesiónálneho vývinu. Na začiatku storočia bola reformovaná cirkev plne rozvinutá, ale rekatolizačná činnosť Drugetovcov zanechala relikty na jej vývoji. Reformovaní boli od polovice storočia v defenzíve, neustály útlak vyvolával ochotu bojovať v povstaniach, ktoré zachvátili celé Uhorsko. Vývoj reformovaných cirkevných zborov v stolici poukazuje utváranie štruktúr, ktoré boli schopné fungovať aj v obzvlášť ťažkých podmienkach. Reformované zbory nástupom rekatolizácie nezanikli, stále mali schopných mecenášov, ktorí neboli ochotní apostatovať na katolicizmus.

History of the Reformed Church in Ung County in the Seventeenth Century

Keywords: Ung County; Reformed Church; Counter-Reformation; Jesuits; History of the Church; Kingdom of Hungary

Abstract: The history of the Reformed Church has its own personalities in each country. This article focus on the determinant of the Church boards evolution in the Kingdom of Hungary in the seventeenth century. We follow the evolution of each board at the beginning of the century, as well as the influence of Juraj Drugeth's conversion. The Drugets were one of the most important territorial lords and executed the Counter-reformation throughout the seventeenth century. The Counter-reformation has left its own print step on the boards. A number of them perished or had to find strong protectors. We focus explicitly on the Kingdom of Hungary in this article, and follow beyond fundamental information as the work of bishops or act of the Jesuits, as well as the system of counter-reformed chapels, as well as the language identity of the believers. The seventeenth century in particular is the time of first contact of the counter-reformed ones with the Jesuits in this region. The local mission was in touch with the counter-reformed ones continuously, whereby it is possible to follow the interconfessional contacts between Catholicism and Calvinism. We

---

⁶² HARASZY, *Az ungi református*, s. 397–398.

can observe the entire process from the point of view of the Reformed Church which built an unique view in the difficulties, which the local church had to deal with on a daily basis.

PhDr. Vavrinec Žeňuch
Inštitút histórie
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
17. novembra 1
080 01 Prešov
vavrinec.zenuch@gmail.com